

Dotazník versus rozhovor

Rozhovor	Dotazník
pracný a nákladný	postihuje vysoký počet jedinců při relativně nízkých nákladech
časově velmi náročný	snadné získání informací od velkého počtu osob v poměrně krátkém čase s nízkými náklady
nutná spolupráce mnoha vyškolených osob (tazatelů) v terénu	terénní spolupracovníci zapotřebí jen zřídka, minimální požadavky na jejich zaškolení
nákladný na prostorově rozptýleném vzorku	nízké náklady na prostorově rozptýleném vzorku
nízká anonymita respondentů	vysoká anonymita respondentů
ovlivnění respondenta osobou tazatele	ovlivnění nehrozí
nutná menší iniciativa respondenta obtížnější vynechat nějaké otázky	vysoké nároky na ochotu dotazovaného snadné vynechat některé otázky
jistota, že dotazovaná osoba je skutečně ta, která byla vybrána do vzorku	nevíme, kdo otázky skutečně zodpověděl (členové rodiny, atd.)
velký počet úspěšně dokončených rozhovorů	nízká návratnost

DOTAZNÍK:

- nesmírně nízká návratnost dotazníku naprosto znehodnocuje jeho dobré stránky – u dotazníků **distribuovaných poštou** (nejekonomičtější technika)
  - o 50% návratnost je považována za úspěch
  - o výsledky založené na takto zkomoleném vzorku se mohou velmi podstatně lišit od výsledků, které bychom dostali ve vzorku skutečně reprezentujícím zkoumanou populaci
  - o v této formě (poštovní distribuce) je dotazník pro seriózní výzkum prakticky nepoužitelný
- návratnost srovnatelnou s rozhovorem zaručuje **osobní distribuce a sběr** dotazníků, ovšem srovnatelné jsou zde bohužel i náklady a časová náročnost
- poštou distribuovaný dotazník může být relativně úspěšný tehdy, pokud je pro naši populaci předmět výzkumu nějak důležitý nebo pokud se jedná o nějaký citlivý problém, který by se z důvodu nízké anonymity nedařilo zkoumat rozhovorem
- prostředky zvyšující návratnost dotazníku (ulehčení zodpovězení a vrácení dotazníku pro respondenta):
  - o ofrankovaná obálka
  - o slušná kvalita papíru
  - o dostatek místa pro odpovědi
  - o přiměřená délka dotazníku
  - o doprovodný dopis vysvětlující účel výzkumu, jeho užitečnost pro respondenty, způsob vybrání toho kterého respondenta a zaručující anonymitu – personalizovaný doprovodný dopis
  - o symbolická odměna za vyplnění dotazníku (která však také může někdy zkreslit naše výsledky)
  - o follow-ups (zdvořilé upomínání respondenta, který neodpověděl)

Kdykoli je návratnost neuspokojující, měl by výzkumník vědět, jak se jeho vzorek liší od populace (srovnání distribuce dat v dotazníku s demografickými daty o populaci).

ROZHOVOR:

Formy rozhovoru:

- ***dle stupně formalizace***
  - o formalizovaný
    - velmi blízké dotazníkovému šetření
    - cílem je zvýšit možnosti porovnání výsledků získaných jednotlivými tazateli a snížit na minimum důsledky rozdílného provádění rozhovoru
    - shodné základní podnětové situace
    - omezuje aktivitu dotazovaného
  - o poloformalizovaný
    - „něco mezi“
    - formalizovány jsou ty oblasti, v nichž máme dostatek informací a u nichž je předpoklad získání přesných a jasných odpovědí
  - o neformalizovaný
    - náročné na tazatele – velmi intenzivně ovlivňuje výsledky rozhovoru
    - umožňuje tazateli lépe vysvětlit obsah otázky
- ***dle počtu dotazovaných***
  - o individuální
  - o skupinový
  - o panelový
- ***dle místa provedení***
  - o návštěva v bytě
  - o návštěva na pracovišti

jak posílit slabé stránky rozhovoru a co udělat se zkrácením vyvolaným přítomností tazatele a s jeho nákladností?

- o telefonní interview
  - nejslibnější řešení
  - dražší než rozesílaný dotazník ale levnější než rozhovor tváří v tvář
  - návratnost mnohem lepší než u dotazníku
  - nezodpovědět dotazník je jednoduché, ale odmítnout tlf. rozhovor už chce od respondenta akce (výslovné odmítnutí, výmluva)
  - anonymita přesvědčivější než při face to face
  - slabší ovlivnění respondenta tazatelem (není vidět)
  - menší počet vyškolených tazatelů je schopen zvládnout velký, prostorově rozprostřený vzorek v krátkém čase bez cestovních výloh
  - ALE: omezeno jen na populaci, která vlastní telefon (tato se může lišit od ostatní)
  - ALE: rozmach této techniky je bržděn kontaminací terénu „telemarketingem“
- o telefonní interview s použitím počítače (CATI – Computer Assisted Telephone Interview)
  - tazatel čte otázky z obrazovky a ukládá ihned odpovědi respondentů přímo do ústřední počítačové paměti, ve které jsou kumulovány odpovědi shromážděné všemi tazateli
  - data lze ve kterékoli fázi sběru informací podrobit statistické analýze
  - kódování a vstup dat jako samostatné operace odpadají
  - odpadá také tisk kvant stránek záznamových archů a manipulace s nimi

- program hlídá a okamžitě upozorňuje na různé chyby (nelogické odpovědi apod.)
- umožňuje aplikovat náhodnou volbu tlf. čísel, která má všechny výhody vícestupňového výběru a odstraňuje i jeho nákladnost a pracnost
- ALE: opět omezeno jen na populaci, která vlastní telefon - řeší CAPI (Computer Assisted Personal Interviewing), kdy výzkumník obchází lidi s notebookem

OTÁZKY V ROZHOVORU ČI DOTAZNÍKU

Existuje řada otázek, které si musí výzkumník zodpovědět o každé otázce, kterou hodlá použít pro svůj standardizovaný rozhovor nebo dotazník:

- 1) Je tato otázka opravdu nezbytná? (potřebuji ji pro svou hypotézu?)
- 2) Měří tato otázka opravdu to, co chci měřit? (použít test validity)
- 3) Bude tato otázka srozumitelná opravdu každému členu mého vzorku? Budou jí všichni respondenti rozumět stejným způsobem?
- 4) Je respondent vůbec s to, poskytnout mi žádanou informaci? (těžké odhadnout – řeší pilotní studie)
- 5) Neptá se otázka na 2 různé věci najednou? (dvouhlavňové otázky – „Máš rád mléko a mléčné výrobky?“)
- 6) Není má otázka sugestivní? (otázky typu: „Doufám, že máš rád sýry, že ano?“)
- 7) Je výčet kategorií pro odpovědi na uzavřenou otázku úplný? Vylučují se vzájemně použité kategorie?
- 8) Je použití otevřené otázky opravdu nezbytné? (náročná kódování)
- 9) Nevyžaduje otázka nějaké příliš zobecněné údaje? (konkretizovat; neklást otázky typu „Proč?“ – patří spíše do kvalitativního výzkumu)
- 10) Mají odpovědi všech respondentů stejnou váhu? (zařadit tzv. „filtrační otázku“ na základě jejíhož zodpovězení můžeme některé, pro daného respondenta irelevantní otázky přeskočit – například zjišťujeme-li názor na zdražení benzínu, řidiče nám odhalí filtrační dotaz: „Máte vůz?“)
- 11) Není tato otázka nepříjemná, znepokojující, nemůže se respondent cítit ohrožen pravdivou odpovědí? (volba správných slov ve formulaci otázky – použití eufemismů; nabídnout možnost neodpovídat – poté odpoví více lidí; *projekční nebo nedokončené otázky = tzv. nepřímé otázky*)

Pak je tu problém týkající se otázek jako celku a toho, zda jsou otázky ve správném pořadí:

- 1) Zjišťují mé otázky opravdu všechny informace nutné pro testování pracovních hypotéz?
- 2) Nemohou předchozí otázky zkreslit odpovědi na následující otázky? („haló efekt“ – každá otázka může ovlivnit odpovědi na všechny otázky následující – řešení v rozhovoru: předkládat otázky v náhodném pořadí)
- 3) Jsou otázky předkládány v nějakém logickém sledu?
- 4) Podporuje dramaturgie sledu otázek podmínky pro úspěšné a úplné dokončení rozhovoru/dotazníku? (začínat s odlehčenými, jednoduchými otázkami, abychom neodradili respondenta hned na začátku)
- 5) Podporuje stavba rozhovoru nebo dotazníku představu o anonymitě dotazníku? (nejsou jednotlivé záznamové archy nějak očíslovány či jinak označeny?)
- 6) Není rozhovor nebo dotazník příliš dlouhý? (u rozhovoru předem pravdivě informovat respondenta, jak dlouho bude dotazování trvat)
- 7) Jsou odpovědi na otázky jedinou informací, kterou má tazatel zaznamenat?